

اسناد تاریخی حوزه علمیه نجف اشرف

در دفاع از آرمان فلسطین و آزادی قدس شریف

گفت‌وگو با رئیس «مرکز النجف الاشرف للتألیف والتوثیق والنشر»

اشاره: در بخش مخطوطات، شصت هزار مخطوطه وجود دارد و در بخش اسناد و مدارک، بالغ بر سه میلیون سند به‌صورت تفصیلی وجود دارد که شامل اسناد سیاسی، اجازات، دست‌خط علما و بیست و دو هزار قطعه عکس می‌شود. بیش از ۳۰ مجموعه را هم منتشر کرده‌ایم که فقط یکی از مجموعه‌ها، دوازده جلد دارد و در هر مجلد ۵ رسالهٔ علمی با موضوعات گوناگون، تحقیق و منتشر شده است. همچنین اسناد نقش نجف در مسئلهٔ وحدت اسلامی و اسناد نقش نجف در مسئله فلسطین و مسائل سیاسی منتشر شده است. هدف هم این بوده که زمینه برای پژوهشگران فراهم شود و تاریخ جدیدی بر اساس اسناد برای نجف نوشته شود؛ نه اینکه تاریخ نجف صرفاً بر اساس فهم مورخان نگاشته شود. ما اسناد را منتشر می‌کنیم و استنباط و قضاوت را برای خواننده باقی می‌گذاریم که نکته خیلی مهمی است.

شاید کسانی که به تاریخ و اسناد مربوط به تاریخ حوزه‌های علمیه علاقه دارند، نام «مرکز النجف الأشرف للتألیف والتوثیق والنشر» یا همان مرکز اسناد نجف را شنیده و در فضای مجازی اسناد و تصاویری که این مرکز منتشر کرده را دیده باشند. این مرکز را حجت‌الاسلام‌والمسلمین شیخ محمد الکریاسی(الکلباسی) با دغدغهٔ شخصی تأسیس کرده و با هدف حفظ اسناد و مدارک حوزهٔ علمیهٔ نجف اشرف، اقدام به جمع‌آوری و تصویربرداری از اسناد و مدارک مرتبط با حوزه نجف کرده و به‌همین منظور، مرکز اسناد نجف یا همان «مرکز النجف الاشرف للتألیف والتوثیق والنشر» را تأسیس کرده است. وی در برنامه سلسله نشست‌های «مهمان ماه» هفته‌نامه افق حوزه، به تشریح چگونگی و اهداف تأسیس و فعالیت‌های این مرکز پرداخته است که حاصل این نشست صمیمی در ادامه می‌آید.

«ضمن تشکر از حضور جناب‌عالی در این گفت‌وگو و قدردانی از زحمات جناب حجت‌الاسلام شیخ محمد انبوهی برای تشکیل این جلسه، لطفاً قدری درباره کتاب «النجف الاشرف والقضية الفلسطينية» و اسناد تاریخی علمای حوزه علمیه نجف اشرف در این مجموعه فاخر توضیح ارائه بفرمایید.

● قبل از پاسخ به این سؤال، نکاتی به‌عنوان مقدمه بحث عرض می‌کنم و آن اینکه در تمام قیام‌ها و جنبش‌هایی که در سده‌های اخیر علیه سلطه قدرت‌های استعماری در کشورهای اسلامی پدید آمده، روحانیت شیعه حضور داشته و با فتوای‌های کارساز و بیانه‌های روشنگر پیشاپیش مردم حرکت کرده و آنان را به رویارویی و مبارزه با تجاوزگران و دفاع از کیان اسلام و سرزمین‌های اسلامی فراخوانده است.

نقش کلیدی و بااهمیت حوزه‌های علمیه خاستگاه این خیزش‌ها و انقلاب‌ها و دژ نیرومند نگاهبانی از دین و کیان اسلامی بر کسی پوشیده نیست. مطالعه در تاریخ پرفراز و نشیب کشور های اسلامی و دقت در رخداد‌های مهم سیاسی اجتماعی صد ساله اخیر، بهترین گواه این سخن است.

روشن است که حرکت‌ها و خیزش‌های روحانیت محدود به سرزمین و منطقه جغرافیایی و ویژه‌ای نبوده و گستره آن، فراتر از مرزهای جغرافیایی و نژادی و زبانی و ملیتی بوده است. در هر جا به حوزه اسلام یورش می‌شده و یا نشانه‌های ورود و حضور استعمار در سرزمین‌های اسلامی دیده می‌شده است، عالمان بیدار، با واکنش‌های تند به رویارویی آنان برمی‌خاسته‌اند. حوزه بزرگ و دیرین‌سال نجف، به رخداد‌های جهان اسلام واکنش و ویژه‌ای داشته است.

از آنجا که اسناد تاریخی از مهمترین منابع مکتوب در پژوهش‌های تاریخی به‌شمار می‌آیند؛ لذا با توجه به این اهمیت تصمیم گرفتیم، مرکزی برای جمع‌آوری اسناد علمای حوزه تأسیس کنیم.

اسناد مربوط به دفاع از آرمان فلسطین

مرکز اسناد حوزه علمیه نجف (مرکز النجف الأشرف للتألیف والتوثیق والنشر) در مجموعه‌ای به‌نام «الموسوعة الوثائقية النجفية»، اقدام به انتشار برخی از اسناد تاریخی حوزه علمیه نجف کرده است. بیست و دومین جلد از این مجموعه اسناد، با نام «النجف الأشرف والقضية الفلسطينية» مشتمل بر تصویر اسناد، بیانه‌ها، گزارش تجمعات، نامه‌نگاری‌ها و سخنانی است که اهتمام بزرگان حوزه علمیه نجف، به مسئله فلسطین را نشان می‌دهد. این اسناد، گویای این واقعیت است که حوزویان نجف از ابتدای اشغال‌گری صهیونیست‌ها، آن را توطئه‌ای بزرگ دانسته و با صدور فتوای‌های فقهی، برگزاری اجتماعات و دیگر اشکال ممکن تلاش کرده‌اند، مسئولیت دینی‌شان را در قبال این جنایت بزرگ انجام دهند. علمای نجف با تأکید بر مسئله وحدت امت اسلام و پرهیز از اختلاف، همه مسلمانان را به بازپس‌گیری سرزمین‌های اسلامی و مسجدالأقصی فراخوانده و حتی به وجوب جهاد نظامی برای کسانی که توان آن را دارند، فتوا داده‌اند.

چند نمونه از اسناد علمای نجف اشرف برای حمایت از قدس شریف

«سندی از آیت‌الله‌العظمی سیدمحسن حکیم رحمته‌الله»

از جمله این اسناد و مدارک، تصویر استفتایی است که از مرحوم آیت‌الله سیدمحسن حکیم، برای پیوستن به شاخه نظامی جنبش آزادی‌بخش فلسطین (فتح) صورت می‌گیرد و ایشان این‌گونه جواب می‌دهد: «اگر انسان در خودش توانایی ضربه زدن به دشمن سراغ داشته باشد و همکاری مزبور تحت رهبری صحیحی انجام پذیرد و عمل او، زبانی متوجه مسلمانان نگرداند، ضربه زدن به دشمن واجب است.»

معظم‌ه همچنین در حساس‌ترین مراحل تاریخ فلسطین، هیأتی را به کنفرانس اسلامی که در دی‌ماه ۱۳۴۶ ش. در کشور لبنان برگزار می‌شد، اعزام کرد و پیامی به این کنفرانس فرستاد که ترجمهٔ بخشی از آن چنین است:

«زمامداران جهان اسلام باید بدانند که آزادی بیت‌المقدس و سرزمین‌های اشغال‌شدهٔ اسلامی و پاک ساختن آنها از وجود عناصر آلوده و دشمن‌های دیرینه، فقط یک راه دارد و آن اینکه همهٔ آنها روش واحد و قاطعی را در بیرون راندن نیروهای اشغال‌گر و غاصب و متجاوز – اسرائیلی – در پیش بگیرند و هرگونه طرح دیگری را از طرف هر کسی که باشد، با قاطعیت تمام رد کنند.»

سند جالب و قابل توجهی دیگری که وجود دارد، تصویر استفتائی است که از مرحوم آیت‌الله سیدمحسن حکیم صورت گرفته و از ایشان خواسته شده، نظرش را درباره بلیط‌های بخت‌آزمایی که منافع آن برای چریک‌های فلسطینی هزینه می‌شود، بگوید. آیت‌الله حکیم هم پاسخ داده: «لا بأس بذلك إذا كان المال يدفع بعنوان الهيئة على الشروط المقررة عند الإدارة المتصدية للعمل؛ اشکالی ندارد، به‌شرط آنکه هزینه‌ای که پرداخت می‌شود، به‌عنوان هدیه بوده و مطابق با شروطی باشد که متولیان امر قرار داده‌اند.»

«سندی از آیت‌الله‌العظمی سیدابوالقاسم خویی رحمته‌الله»

تصویر بیانیهای از آیت‌الله خوئی نیز، دیگر سندی است که در این مجموعه وجود دارد. بخشی از متن عربی این بیانه به این شرح است:

● این مرکز در نجف اشرف قرار دارد. نجف، شهر علم است و از قدیم از همه جا علما به اینجا می‌آمده‌اند و تولیدات علمی و فکری آنها در اینجا رقم خورده است. همهٔ این فعالیت‌های علمی و آثار علمی و فرهنگی و اسناد در کتابخانه‌ها باقی مانده و جمع شده است. این مرکز به دنبال جمع این آثار؛ یعنی آثار علما از قبیل دست‌نوشته‌ها، اجازات، نامه‌ها و اسناد شخصی متعلق به علماست و فعالیت آن در دو جنبه است؛ یکی جنبهٔ حفظ آثار و اسناد و دیگری جنبهٔ انتشار این اسناد که البته برای انتشار این اسناد هم، برنامهٔ خاصی داریم.

در سال ۲۰۱۲ میلادی هنگامی که بنا بود نجف به‌عنوان پایتخت فرهنگی جهان اسلام معرفی شود، این مرکز توسط بنده (شیخ محمد الکریاسی) و «شیخ علی مرزه» تأسیس رسمی شده است؛ اما من این مخطوطات و اسناد را از دههٔ ۹۰ میلادی به‌طور شخصی جمع می‌کردم. علت آن هم این بود که در جریان انتفاضهٔ شعبانیه، وقتی هنوز سنم کم بود، در خیابان راه می‌رفتم و ناگاه دیدم که نظامیان صدام کتاب‌ها، مخطوطات و اسنادی را از ما مدرسهٔ دارالحکمة بیرون می‌آورند و می‌زنند تا آنها را بسوزانند و آتش بزنند. همان وقت به این فکر افتادم که چگونه می‌شود، این میراثی را که زحمت‌های زیادی برای آن کشیده‌اند، جمع‌آوری کنیم.

«این مرکز از چه بخش‌هایی تشکیل شده‌است؟

● مرکز سه بخش اساسی دارد. یکی بخش مخطوطات و نسخه‌های خطی؛ دوم، بخش اسناد و مدارک و سوم، بخش تحقیق و نشر. البته بخش‌های فرعی دیگری هم مانند بخش رسانه وجود دارد. به هر حال، بخش مخطوطات شامل مخطوطات و نسخه خطی‌هایی است که در نجف نوشته شده یا نویسندگان و صاحبان آنها در نجف درس خوانده‌اند. در این بخش، بسیاری از نسخ خطی را جمع‌آوری و تصویربرداری کرده‌ایم که بالغ بر ۶۰ هزار تصویر است. در بخش اسناد و مدارک هم، برخی از اسناد مکتوب هستند که به‌ندیهٔ خود، شامل دوازده تا پانزده نوع سند از قبیل، اسناد سیاسی، نامه‌نگاری‌ها و اجازات علما می‌شود. در زیرمجموعهٔ

همین بخش، اسناد و مدارک، بخش عکس‌ها و تصاویر هم وجود دارد که بیست و دو هزار عکس و تصویر از شخصیت‌ها و مراسم‌هایی را که برگزار می‌شده، در بر می‌گیرد. از آنجایی که ما از تأسیس این مرکز دو هدف را دنبال می‌کنیم؛ یکی اینکه این میراث را حفظ کنیم و هدف دیگر اینکه آن را به دست نسل‌های بعد برسانیم و بگوییم که چگونه در این شهر این تولیدات علمی صورت گرفته؛ برای همین باید مخطوطات مهم را تحقیق و منتشر کنیم تا این اسناد و مخطوطات، منبع و مصدری برای پژوهش‌ها و بحث‌های علمی و تاریخی قرار بگیرد. پژوهشگرانی هم که می‌خواهند، دربارهٔ تاریخ نجف بنویسند، بتوانند به اسناد و مدارک دسترسی پیدا کنند. ما در بخش تحقیق و نشر این هدف را دنبال می‌کنیم که تاریخ سیاسی نجف را نشان داده و بگوییم نجف فقط فقه و اصول نبوده؛ بلکه نجف در سیاست و اجتماع هم دخیل بوده است. به‌همین دلیل اسنادی را در قالب دو مجموعهٔ «نجف و مسئلهٔ فلسطین» و همچنین «نجف و فتاوی جهاد» منتشر کرده‌ایم و اینها نشان می‌دهد که نجف فقط فقه و اصول نبوده است. همچنین به دنبال نشان دادن نقش نجف در متحد کردن مسلمان بوده‌ایم و به این منظور، مجموعهٔ «نجف و وحدت اسلامی» را منتشر کردیم تا نشان دهیم که نجف از قدیم در این مسئله نقش مهمی داشته است.

● مهمان ماه

مرکز اسناد حوزه علمیه نجف (مرکز النجف الأشرف للتألیف والتوثیق والنشر) در مجموعه‌ای به‌نام «الموسوعة الوثائقية النجفية»، اقدام به انتشار

برخی از اسناد تاریخی حوزه علمیه نجف کرده است. بیست و دومین جلد از این مجموعه اسناد، با نام «النجف الأشرف والقضية الفلسطينية» مشتمل بر تصویر اسناد، بیانه‌ها، گزارش تجمعات، نامه‌نگاری‌ها و سخنانی است که اهتمام بزرگان حوزه علمیه نجف، به مسئله فلسطین را

نشان می‌دهد. این اسناد، گویای این واقعیت است که حوزویان نجف از ابتدای اشغال‌گری صهیونیست‌ها، آن را توطئه‌ای بزرگ دانسته و با صدور فتوای‌های فقهی، برگزاری اجتماعات و دیگر اشکال ممکن تلاش کرده‌اند، مسئولیت دینی‌شان را در قبال این جنایت بزرگ انجام دهند. علمای نجف با تأکید بر مسئله وحدت امت اسلام و پرهیز از اختلاف، همه مسلمانان را به بازپس‌گیری سرزمین‌های اسلامی و مسجدالأقصی فراخوانده و حتی به وجوب جهاد نظامی برای کسانی که توان آن را دارند، فتوا داده‌اند.

«برای جمع‌آوری اسناد و اطلاعات مربوط به تاریخ حوزه علمیه نجف اشرف از کجا شروع کردید؟

● ابتدا با تصویربرداری از مخطوطاتی که در کتابخانه‌های نجف بود، شروع کردیم. سپس به سراغ اسنادی که به‌صورت پراکنده در خانه‌های نجف بود، رفتیم. این اسناد و مدارک در صندوقچه‌هایی در سرداب‌ها بود که من شخصاً به این خانه‌ها و سرداب‌ها می‌رفتم و از این اسناد و مخطوطات تصویربرداری می‌کردم. مثلاً از اسنادی که در بیت العامری، بیت الکرمانی و بیت الکریاسی بود، تصویربرداری کردم. به‌علاوهٔ اسنادی که در کتابخانهٔ بیت و مؤسسهٔ کاشف‌الغطاء یا کتابخانهٔ الامام الحکیم و یا کتابخانهٔ الامام امیرالمؤمنین علیه‌السلام وجود داشت. با این حساب، از نجف شروع کردیم و بعد به جمهوری اسلامی سفر کردیم و به اصفهان رفتیم و از اسنادی که در آنجا بود، تصویربرداری کردیم. سپس به کتابخانه‌های مهم سرزیم و مثلاً از طریق جمهوری اسلامی آرشيو قاجاری را به دست آوردیم. همچنین آرشيو عثمانی و آرشيو بریتانیایی را به دست آوردیم. بسیاری از این اسناد را هم از استان‌های دیگر عراق و دیگر کشورها به دست آورده‌ایم.

«الآن چه تعداد تصویر از اسناد و مخطوطات تهیه و چه مجموعه‌هایی را منتشر کرده‌اید؟

● در بخش مخطوطات، شصت هزار مخطوطه وجود دارد و در بخش اسناد و مدارک بالغ بر سه میلیون سند به‌صورت تفصیلی وجود دارد که شامل اسناد سیاسی، اجازات، دست‌خط علما و بیست و دو هزار قطعه عکس می‌شود. حدود ۳۱ مجموعه را هم منتشر کرده‌ایم که مثلاً یکی از مجموعه‌ها دوازده جلد دارد و در هر مجلد ۵ رسالهٔ علمی با موضوعات گوناگون، تحقیق و منتشر شده است. همچنین اسناد نقش نجف در مسئلهٔ وحدت اسلامی و اسناد نقش نجف در مسئله فلسطین و مسائل سیاسی منتشر شده است. هدف هم این بوده که زمینه برای پژوهشگران فراهم شود و تاریخ جدیدی بر اساس اسناد برای نجف نوشته شود؛ نه اینکه تاریخ نجف صرفاً بر اساس فهم مورخان نگاشته شود. ما اسناد را منتشر می‌کنیم و استنباط و قضاوت را برای خواننده باقی می‌گذاریم که نکته خیلی مهمی است.

«چگونه و از چه راه‌هایی این اسناد و مدارک را به دست می‌آورید؟

● اسناد و مدارک یا به‌طور شخصی به دست ما می‌رسد و شخصاً به بیوتات علما می‌رویم و به مراکز و شخصیت‌ها مراجعه می‌کنیم و یا از طریق تبادل و یا با خریدن، آنها را به دست می‌آوریم. بسیاری از اسناد و تصاویر و عکس‌ها را هم از کتابخانه‌های کشورهای عربی و جمهوری اسلامی به دست آورده‌ایم.

«راه‌های ارتباطی با شما چیست و چگونه اسناد را منتشر می‌کنید؟

● تا الآن دو تا کانال، یکی در واتساپ و دیگری در تلگرام ایجاد کرده‌ایم و اسناد را در آنجا منتشر می‌کنیم. به‌تازگی هم اسنادی را که مهم و برای جوانان جالب و تأثیرگذار است، در قالب ویدئوهای تصویری ضبط و منتشر می‌کنیم؛ مثل سندی که دربارهٔ برنامهٔ اصلاح حوزه را مرحوم شیخ محمدحسین کاشف‌الغطاء منتشر کردیم. همچنین سندی داشتیم که عشایر فرات از علمای حوزهٔ نجف خواسته بودند که حقوقشان را از حکومت مطالبه کنند که این سند را هم در قالب ویدئو منتشر کردیم. سندی نیز در زمینهٔ رابطهٔ حوزهٔ نجف با اکراد عراق وجود داشت و نامه‌نگاری‌هایی بین مرحوم آیت‌الله سیدمحسن حکیم و ملامصطفی بارزانی صورت گرفته بود که آنها را هم در قالب ویدئویی منتشر کردیم. همچنین به دنبال انجام پژوهشی هستیم که در آن جایگاه و موضع حوزهٔ نجف در قبال هجوم وهابیت به مدینه منوره را نشان دهیم. در این پژوهش، نامه‌های اهالی مدینه به علمای نجف و چگونگی دخالت نجف در جریان حملهٔ وهابیت نشان داده خواهد شد. در این زمینه به اسناد بسیار مهمی دست یافته‌ایم که تا الآن نبوده و مورد توجه قرار نگرفته است.